

DESPRE ORIGINEA LUI NICOLAUS OLAHUS (1493-1568)

Cornelia POPA-GORJANU*

La prima vedere nu ar trebui să existe discuții legate de originea lui Nicolaus Olahus. El singur și-a declarat în mai multe rânduri dubla origine, românească prin tatăl său și maghiară prin mama sa. Studiul de față va încerca să analizeze aspectele legate de linia înrudirii sale cu familiile domnitoare din Țara Românească, *Transalpina*, fie cea a Dăneștilor, fie cea a Drăculeștilor. Informațiile oferite de Olahus au dat naștere unor controverse și au îngreunat stabilirea clară a unei biografii complete. Nu ne implicăm în discuțiile legate de încercarea unor istorici de a-l atribui pe Olahus și opera sa uneia dintre culturile care l-au revendicat. Am considerat potrivit să confruntăm toate sursele directe, incluzând aici mai ales mențiunile pe care umanistul le-a făcut despre legăturile sale de rudenie cu neamul tatălui său de la sud de Carpați. Chiar dacă unele dintre aceste informații au mai fost subiectul unor studii, am considerat necesar să le prezentăm împreună pentru a crea o imagine cât mai clară, și pentru a îndepărta astfel motivele unor interpretări mai mult sau mai puțin subiective. Tema va rămâne în continuare deschisă spre noi completări și pe mai departe, în măsura în care se vor găsi noi documente sau mențiuni.

Există patru surse importante care vorbesc despre acest subiect: lucrarea *Hungaria*, corespondența lui Nicolaus Olahus și cele două diplome de înobilare pe care le-a primit spre sfârșitul carierei sale.

În capitolul al XII-lea al lucrării *Hungaria*, referitor la Ungaria de dincolo de Tisa *De Hungaria Trans-Tibiscana*¹, sunt pomenite teritoriile locuite de români. Ajungând la Țara Românească, Olahus a vorbit puțin și despre istoria celor două ramuri ale dinastiei domnitoare a Basarabilor, cea a Dăneștilor și cea a Drăculeștilor. În acest context, el a amintit legătura de rudenie pe care familia sa o avea cu ramura Dăneștilor. Olahus afirma că bunicul său, Mânzilă sau *Manzilla*, de la Argeș, s-a căsătorit cu sora voievodului Ioan de Hunedoara, Marina, *Manzillae ab Argyes, ex uxore Marina*,

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia; e-mail: pgcornelia@yahoo.com.

¹ Olahus 2002, p. 84-85. Lucrarea *Hungaria* a fost terminată în luna mai a anului 1536 și este alcătuită din două cărți intitulate: *Nicolai Olahi Hungariae Liber I. Origines Scytharum et Chorographica descriptio Regni Hungariae* și *Hungariae Liber II. Atila sive de initiis Atilani per Panonias Imperii et rebus bello ab eodem gestis*.

*eiusdem Ioannis Vaivodae sorore*². Marina, sau bunica lui Olahus, este un personaj pe care doar umanistul și mai târziu Nicolas Istvánffy, care a fost secretarul acestuia, l-au pomenit. Probabil că atunci când acesta i-a scris panegiricul aflase aceste amănunte deja de la Nicolaus Olahus³. Nu ne îndoim că, dacă ar fi existat această soră, ea ar fi fost pomenită în izvoarele vremii. Să fie un exces din partea lui Olahus din dorința de a-și lega originea de familia marelui rege Matia Corvin? Deoarece această afirmație o regăsim în fiecare dintre cele patru surse, bănuim că Olahus era convins de veridicitatea ei.

Din păcate până acum nu se cunosc alte informații despre Marina, dar nici despre bunicul său, *Manzilla* de la Argeș. De la Marina aceasta a avut, printre alți copii, doi băieți, pe Stanciu (sau *Stantzul*) și pe Stoian (sau Ștefan)⁴. Stanciu a avut doi fii, Dan și Petru. Stoian a avut patru copii, din care doi băieți, Nicolae și Matei, și două fete, Ursula și Elena. De teama voievodului Vlad Dracul, adică *Dragula*, cum îl numea în lucrare, care pornise prigoana împotriva Dăneștilor și reușise să-l ucidă pe Stanciu, Stoian, tatăl umanistului, copil fiind, a fugit la regele Matia. Olahus a mai scris că auzise de la tatăl său și de la alții, cum ar fi comiții János Bornemisza și Ambrus Sárkány⁵, că regele Matia ar fi vrut să-l ajute pe Stoian să urce pe tronul Țării Românești, să-și recapete drepturile asupra domniei,

„*Stephanus vero, puer adhuc, Deo sibi propitio, illius evadens tyrannidem, confugit ad Matthiam regem: qui, ut ab ipsomet patre, et Ioanne Bornemisza, ac Ambrosio Sárkán, comitibus in Hungaria, qui cum patre, una sub rege militabant, postea audivi, decreverat eum saepe numero, ad regnum, cum exercitu reducere*”⁶.

Stoian a refuzat, știind cât de primejdioasă putea deveni o eventuală domnie pentru el. Astfel, el a rămas în Transilvania, unde s-a căsătorit cu Barbara *Hunzar* (Huszár). Până aici nu există nicio neclaritate. Informațiile sunt limpezi, Nicolaus Olahus afirma că se origina din familia domnitoare a Dăneștilor, prin bunicul său și din familia regelui Matia Corvin prin bunica sa, Marina.

Olahus l-a pomenit pe *Dragula* voievod care, după ce a preluat domnia Țării Românești, s-a răzbunat pe cei din neamul Dăneștilor. Acest lucru s-ar fi petrecut în perioada în care Ioan de Hunedoara era voievod în Transilvania, adică între anii 1440 și 1445. Așadar, *Dragula* nu putea fi decât

² *Ibidem*, p. 86-87.

³ Tonk 1969, p. 16.

⁴ Olahus 2002, p. 86-87.

⁵ În studiul dedicat lui Ambrus Sárkány se estimează că în anul 1500, când a fost menționat prima dată în documente, acesta ar fi avut vârsta de 30-35 de ani. De aceea este posibil ca Ștefan Olahus într-adevăr să fi slujit în oastea lui Matia Corvin, înainte de 1490, așa cum afirmă Nicolaus Olahus (Kubini 1994, p. 266).

⁶ *Ibidem*.

Vlad Dracul, care preluase acum a doua oară domnia, pentru încă trei ani (1443-1446).

După această informație urmează enumerarea membrilor familiei tatălui său. Apoi Olahus a pomenit din nou de *Dragula*, care a încercat să-l prindă pe tatăl său, Ștefan, dar care însă a reușit să se refugieze la regele Matia, în Transilvania⁷. Acest *Dragula* nu mai putea fi același Vlad Dracul. Matia a fost rege în perioada 1458-1490, iar ultima domnie a lui Vlad Dracul s-a încheiat în 1446. Probabil se referea la Vlad Țepeș și la cea de-a doua domnie a acestuia, căci Olahus a scris când a devenit domnitor, *potitus igitur rerum Dragula*⁸, deci proaspăt venit la domnie, asta însemnând anul 1476. Dacă socotim că Olahus s-a născut în anul 1493, fiind întâiul născut al familiei Olahus, ne punem întrebarea câți ani ar fi avut tatăl său când s-a refugiat în Transilvania. În text scrie că pe vremea aceea Ștefan era copil, *puer adhuc*⁹. Dacă ar fi fost vorba de începutul primei domnii a lui Vlad Țepeș, adică de anul 1456, Matia nu era încă rege, iar Ștefan ar fi fost prea bătrân în anul 1493, când s-a născut Olahus. Când a fugit avea probabil în jur de 14 ani, când băieții puteau fi considerați tineri bărbați¹⁰. Dacă ar fi avut 14 ani în 1456-1457, în 1493, ar fi trebuit să aibă 49-50 de ani, iar dacă ar fi avut 14 ani în anul 1476, în 1493 ar fi avut 30-31 de ani. Așadar, *Dragula* nu putea fi decât Vlad Țepeș, însă nu se poate preciza în care dintre cele două domnii s-a petrecut fapta. Alexandru Tonk, în articolul său despre diplomele de înnobilitare ale lui Olahus, a fost de părere că a doua domnie pare mai plauzibilă¹¹.

Lucrurile se complică mai departe, căci Olahus a pomenit de voievodul Mihnea, ca reprezentant al familiei Dăneștilor și care ar fi fost înrudit cu familia sa, „*propingua nobis iunctus sanguinis necessitudine, utpote ex Danorum natus gente*”¹², și care în jurul anului 1510, a fost alungat din țară împreună cu familia sa, soția, fiica și fiul Mircea. Ei s-au refugiat la Sibiu, unde ceruseră protecție regelui Vladislav al II-lea, dar un sârb, pe nume Dumitru Jaksics, l-a ucis pe Mihnea în drumul de la biserică la reședința oferită de rege:

„*In qua, non multo, est tempore, dum quodam die ex templo, a Patre meo et Ioanne Horvath a Wingarth, honoris causa ad hospitium deduceretur, quidam Demetrius Iaxith, natione Rascianus, ex insidiis subito erumpens, eum incautum, nibilque mali, sub fide publica, metuentem, tribus aut quatuor vulneribus, inter fere, manus deducentium, et magnum numerum iussu eiusdem, Myhne, ne videretur publicae fidei diffidere, inermium*

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Drăgan 2000, p. 171.

¹¹ Tonk 1969, p. 17.

¹² Olahus 2002, p. 86-87.

*aulicorum, confodit*¹³.

Dacă urmărim genealogia Dăneștilor nu vom găsi niciun voievod cu numele Mihnea. De aceea credem că nu poate fi vorba decât de Mihnea cel Rău, fiul lui Vlad Țepeș, care a domnit din aprilie 1508 până în octombrie 1509, și care fusese într-adevăr ucis la Sibiu în martie 1510. Se știe că fiul său, Mircea, a domnit pentru scurt timp din octombrie 1509 până în ianuarie 1510¹⁴. Aceasta înseamnă că Olahus nu a fost un urmaș direct „din stirpea Dăneștilor”, ci fusese o rudă de sânge cu aceștia.

Vorbind despre rivalitatea dintre cele două ramuri ale Basarabilor, Olahus a apelat la un alt exemplu, de această dată contemporan lui, chiar din timpul redactării lucrării *Hungaria*. El a relatat că fiul lui Stanciu, Petru de pe Argeș, adică vărul său după tată, i-a povestit despre nenorocirile prin care trecuse. Acesta ajunsese voievod în Muntenia cu ajutorul turcilor, dar din pricina uneltirilor boierilor a fost adus, tot cu sprijinul turcilor, un alt pretendent. Petru a fost obligat să riposteze, dar înfrânt, a fost prins și drept pedeapsă i s-a tăiat o parte din nas și apoi a fost alungat:

*„Petrus ab Argyes, Stanzulis filius, de quo mentionem feci, Patruelis meus, scripsit ad me his diebus, ex Hungaria, se creatum fuisse in Transalpina Vayvodam, per Mahumetum Imperatoris Turcarum Bassam: et quum regno praeesset, missum esse, aliquo post tempore, a Turca alium, adversae factionis, cum exercitu, qui se expulso, regnum occuparet: se vero, inter duos exercitus, cum hoste, singulari congressum certamine, illumque a se vulneratum equo deiecisse: quem, dum interficere vellet, Barones Transalpinae, qui sua lingua adiectis duabus litteris Boiarones vocantur, perfidia usi, victum liberasse, et se cepisse, parteque narium truncata, expulisse [...]”*¹⁵.

Se știe că Petru de pe Argeș a fost de fapt Petru-Radu Paisie (1535-1545). Fiind fiul lui Radu cel Mare, atunci când a devenit domnitor a primit numele tatălui său, deși era botezat Petru. Numele de Paisie a fost cel pe care l-a primit ca monah¹⁶. În anul 1534, după câteva luni de domnie, el a fost alungat cu ajutorul turcilor, dar a revenit în anul următor. Acest Petru de pe Argeș a fost fiul lui Radu cel Mare, așa cum toate însemnările și documentele păstrate o dovedesc, și nu al lui Stanciu, unchiul lui Olahus.

Urmărind informațiile oferite de Olahus în scrierea sa istorică nu putem ajunge la o concluzie. Înțelegem din cele susținute de el nu doar că umanistul se înrudea cu familia Dăneștilor, dar parcă legătura era mai strânsă pe partea Drăculeștilor. Dorea să se înrudească în aceeași măsură cu amândouă pentru ca nimeni să nu se îndoiască de originea sa nobilă? Mai degrabă bănuim că nu deținea informații clare despre apartenența

¹³ *Ibidem*, p. 88-89.

¹⁴ *Documente* 1956, p. 485-496.

¹⁵ Olahus 2002, p. 88-89.

¹⁶ Popescu 1989, p. 169-170.

domnitorilor pe care îi considera rudele sale, la una dintre cele două familii.

Alte informații legate de înrudirea sa cu familia domnitoare din Țara Românească le găsim într-o scrisoare pe care a trimis-o din Bruxelles, în 7 martie 1533, lui Cornelius Duplicius Scepperus¹⁷. Detaliile genealogice au fost oferite lui Scepperus, care susținea ideea participării țarilor române într-o cruciadă antiotomană a întregii creștinătăți, pentru a respinge implicarea lor, invocând instabilitatea și nesiguranța domnitorilor din Țara Românească și Moldova. Olahus a dat din nou exemplul tatălui său, care era direct înrudit, de data aceasta, cu familia lui Dracula: „*ego patrem meum, qui erat ortus ex sanguine Dracula Vayvodae Valachiae*”¹⁸, dar a renunțat la drepturile sale la domnie și a fugit în Transilvania, pentru a nu fi ucis de voievod. Acum, Olahus a mărturisit clar că se înrudește cu ramura Drăculeștilor. A amintit și de soarta domnitorului Mihnea, care a fost alungat și s-a refugiat la Sibiu, primind protecția regelui Vladislav al II-lea. Același voievod Mihnea, a fost pomenit și în *Hungaria*, ca făcând parte din familia Dăneștilor, ca unchi patern al tatălui său. În scrisoare Olahus a omis să pomenească linia înrudirii, adică prin Dănești sau Drăculești: „[...]*quemadmodum id fuerat expertus Myhne Vayvoda Transalpinus, patris mei, si bene memini, patruus, non multo ante mortem regis Vladislai patris Ludovici*”¹⁹.

Diplomele de înnobilitare ale lui Olahus, din 23 noiembrie 1548 și 17 aprilie 1558, conțin de asemenea informații despre originea sa²⁰. Nicolaus Olahus a primit din partea regelui și mai apoi a împăratului Ferdinand I, prin prima diplomă nobilitate și blazon, iar prin cea de-a doua titlul de baron²¹. La citirea atentă a ambelor acte se poate constata o asemănare foarte mare între ele. De fapt, conținutul primei diplome se regăsește aproape în întregime și în cea de-a doua. În afară de pasajele în care se confirmă titlul de noblețe și blazon, *ut haec verae nobilitatis insignia*, descrierea lui, dar și informațiile legate de locul emiterii și de către cine a fost elaborată²², conținutul se repetă aproape identic și în cel de-al doilea document. Chiar dacă au fost înmânate la un interval de zece ani, motivele acordării ambelor diplome au fost aceleași și anume serviciile aduse familiei imperiale. De exemplu, se preciza că în anul 1526 Olahus fusese ales printre puținii oameni rămași la Curtea de la Buda pentru a o însoți pe regina

¹⁷ Albu 1974, p. 255-264; Ipolyi 1875, p. 307-318.

¹⁸ Ipolyi 1875, p. 311.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Alexandru Tonk a publicat textul original, în limba latină, al celor două diplome acordate lui Nicolaus Olahus.

²¹ Cele două diplome s-au păstrat în arhiva familiei Eszterházy, aflată astăzi la Arhivele Naționale din Budapesta.

²² Diploma din 23 noiembrie 1548 a fost întocmită de Paul de Varda, arhiepiscop de Estergom.

văduvă Maria și că după înțelegerea de la Oradea din anul 1538 fusese ales ca reprezentant al regelui și a trebuit să medieze o înțelegere cu nobilimea maghiară. De asemenea, se făcea referire la implicarea umanistului în războiul dus de împăratul Carol al V-lea împotriva protestanților și la onoarea avută de a o boteza pe fiica cea mică a regelui Ferdinand I, Johanna. Au fost pomenite de asemenea calitățile sale intelectuale, cunoașterea limbii latine și a celei grecești, îndemânarea de a scrie poezii și talentul său oratoric. În final, se făcea referire la vechimea și originea romană a poporului român:

„Asperrimam ferarum, sed eandem generosissimam monocerotem esse aiunt, sic vero sunt omnes propemodum laudatissimarum gentium origines, inter quas Valachi gentiles tui minime postremas habent, ut quos ab ipsa rerum domina urbe Roma oriundos et in veteris illius Daciae opulentissima parte, cui nunc nomen est Transalpinæ, ad arcendos hostium finitimorum in provincias Romanas incursiones collocatos esse constat, unde nunc quoque sua lingua Romani vocantur”²³.

Legăturile cu familiile domnitoare din Muntenia sunt menționate, de asemenea, în cele două diplome. Este posibil ambele să fi fost inspirate, sau chiar redactate, de către Olahus, pentru că informațiile legate de biografia sa sunt cele pe care le regăsim atât în *Hungaria*, cât și în scrisoarea către Cornelius Scepperus.

Diploma de înnobilitare din 23 noiembrie 1548 a fost elaborată la Pozsony (Bratislava) și a fost semnată de Ferdinand I. Prin această diplomă se acorda episcopului Nicolaus Olahus nobilitate și blazon și anumite privilegii, care puteau fi moștenite de toată familia sa, adică de urmașii fratelui său Matei, împreună cu familia și de surorile sale, Ursula și Elena, precum și de familiile lor:

„Sed non ut apud te solum, sed etiam apud universam familiam et prosperitatem tuam, nostri erga te favoris extet testimonium, nos ex singulari gratia nostra et spontanea quadam animi nostri inductione tibi primum Nicolao Olabo, Stephani Olabi patris et Barbarae Huzar matris filio, et per te egregii quondam Matthei, germani fratris tui, qui vivens, ut nobis dicitur, magistratus insignes, indicatum scilicet regium civitatis nostrae Zazvaros et praefecturam salinarum Transilvaniae honestissime gessit, filiis Thomae et Michaeli ac filiae Annae Olabis, sororibusque item tuis germanis et earum maritis, nempe Ursulae, quae nunc Georgio Bona et Helenae, quae Nicolao Olas nupta est, Ursulaeque filiis Nicolao Chasar, quem ex Christophoro Chasar priore et Giorgio Bona, quem ex posteriore eiusdem nominis et cognominis marito genuit, tibi nimirum Nicolae et per te dictis sororibus et earundem maritis, nepotibusque tuis omnibusque et singulis eorumdem liberis et posteris universis legitime natis et nascituris confirmamus [...]”²⁴.

Aflăm, astfel, că fratele lui Olahus, Matei, a preluat funcția tatălui lor

²³ *Ibidem*, p. 24.

²⁴ Tonk 1969, p. 22.

și că avea doi fii, Toma și Mihail cu Anna Olahus. Sora sa Ursula era căsătorită cu George Bona și avea doi fii, pe Nicolae Chasar, din prima căsătorie cu Cristophor Chasar, și pe George Bona, din cea de-a doua. În timp ce Elena a fost căsătorită cu un anume Nicolae Olas. Toți au devenit beneficiarii titlului și privilegiilor pe care umanistul le-a primit. Mai sunt pomeniți și părinții umanistului, Ștefan Olahus și Barbara Huszar.

În prima diplomă a fost menționată originea aleasă a lui Olahus, prin neamul tatălui său, din care câțiva membri au fost principii, *principes fuerint*, în Țara Românească: „*Patre natus Stephano Olabo, viro praestanti, cuius etiam aetate aliquot tua in familia Daciae Transalpiniae, quae nunc Valachorum patria est, principes fuerint*”²⁵. În cea de-a doua diplomă, din 17 aprilie 1558, *principes fuerint* a fost înlocuit cu o enumerare a acelor membri care au fost voievozi, adică Dracula (probabil Vlad Țepeș), Mihnea și Mircea, „*princeps nempe Draculya, Myhnie et Myrze waivodae fuerint*”²⁶. Mircea este pomenit pentru prima dată, de aceea nu știm clar la cine s-a referit. Au existat doi domnitori români care au purtat acest nume și au domnit după Mihnea cel Rău. Este vorba despre fiul acestuia, Mircea, cel care a urmat tatălui la domnie pentru scurt timp (octombrie 1509-ianuarie 1510), și Mircea Ciobanu, care în intervalul redactării celor două diplome a domnit de trei ori în Țara Românească pe parcursul a zece ani²⁷. Din păcate, Olahus nu ne dă niciun detaliu despre acest *Myrze*. Probabil este vorba de Mircea Ciobanu, care a fost contemporan cu Olahus și era mai cunoscut decât fiul lui Mihnea cel Rău.

Alexandru Tonk nu s-a îndoit de legătura de rudenie cu familia domnitoare din Țara Românească. Legăturile de rudenie cu aceasta, precum și cele comerciale ale lui Stoian cu țara de la sud de Carpați, dar și căsătoria cu Barbara Huszár, reprezentanta uneia dintre cele mai puternice familii nobiliare din Transilvania, ar fi permis ascensiunea socială a acestuia aici²⁸.

Aurelian Sacerdoțeanu, în studiul despre o stemă a lui Dan al II-lea, considera că menționarea în diploma de înnobilitare a înrudirii lui Olahus cu ramura Drăculeștilor, cât și cu Ioan de Hunedoara și Matia Corvin era veridică²⁹. El îi considera „cei mai apropiați și mai siguri membri ai familiei sale”³⁰, care nu puteau fi omiși în diplomă de cancelaria imperială. Istoricul a construit chiar o teorie prin care a susținut această afirmație: *Manzilla*, bunicul lui Olahus, ar fi fost fiul nelegitim al lui Vlad Dracul. În timpul pribegiilor prin Transilvania, *Manzilla* ar fi întâlnit-o pe sora lui Ioan de

²⁵ *Ibidem*, p. 21.

²⁶ *Ibidem*, p. 27.

²⁷ 17 martie 1545 - 16 noiembrie 1552, mai 1553 - 28 februarie 1554, ianuarie 1558 - 21 septembrie 1559 (*Documente*, vol. I, 1956, p. 487-488).

²⁸ Tonk 1969, p. 17.

²⁹ Sacerdoțeanu 1968, p. 5-16.

³⁰ *Ibidem*, p. 14.

Hunedoara, Marina. El considera că dacă Mihnea cel Rău a fost recunoscut fără probleme ca fiu nelegitim al lui Vlad Țepeș, nu trebuie să fie vreo problemă recunoașterea lui *Manzilla* de pe Argeș „ca fiu nelegitim al lui Vlad Dracul”³¹. Istoricul i-a atribuit lui *Manzilla* dregătoria de „șetrar”, fără însă a putea dovedi aceasta, căci după cum afirma, fiind una mică nu poate fi regăsită în lista dregătoriilor. Dar a găsit pomenit într-un document din 12 septembrie 1523, al lui Vladislav al III-lea, un șetrar pe nume Radu Mazil și a considerat că identitatea de nume era evidentă și putea fi considerat o rudă a lui Olahus³².

Un alt indiciu pe care Aurelian Sacerdoțeanu l-a găsit în favoarea legăturii de rudenie cu familia Drăculeștilor a fost chiar stema lui Olahus. Licornul, sau inorogul, pe care Olahus l-a primit ca însemn pe blazon, ar fi înlocuit de fapt dragonul lui Vlad Dracul, care nu putea fi un simbol potrivit pentru un ierarh al Bisericii Catolice³³. Inorogul din blazonul lui Olahus, după cum se scria în diplomă, trebuia să simbolizeze noblețea neamului și înțelepciunea lui, iar asprimea pe care animalul o transmitea, putea reprezenta o caracteristică a românilor, adică tăria.

Corneliu Albu a publicat un articol despre motivele acordării unui titlu de noblețe lui Nicolaus Olahus³⁴. El a folosit în transcrierea modernă traducerea acestei diplome datorate lui Gheorghe Șincai în *Hronica românilor* pentru anul 1548, acesta având ca sursă textul lui Nicolaus de Rosemburg, *De situ, moribus et diversitate Scythicorum Gentium, libellus singularis*. Din concluziile sale reiese teza că Olahus era înrudit cu familia Drăculeștilor și cu cea a Corvineștilor, Ioan de Hunedoara fiindu-i unchi, iar Matia Corvin văr³⁵.

Ioan Lupaș, când susținea rudenția cu neamul Drăculeștilor, s-a mulțumit doar cu informațiile pe care le-a găsit în scrisoarea din 7 martie 1533 către Cornelius Scepperus³⁶.

Ștefan Bezdechi, în studiul său despre familia lui Olahus, împarte toate informațiile directe și indirecte în trei categorii: cei care se îndoiesc de originea lui nobilă, cei care susțin înrudirea cu familia Dănuleștilor și a treia categorie a celor care sunt în favoarea Drăculeștilor. Concluziile lui nu sunt diferite. Deoarece nu s-au găsit dovezi precise care să demonstreze filiația dintre *Manzilla* și una dintre cele două familii domnitoare din Țara Românească, se poate susține și o legătură și cealaltă, acceptând înrudirea

³¹ *Ibidem*, p. 13-14.

³² *Ibidem*, p. 13.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Albu 1969, p. 235-238.

³⁵ *Ibidem*, p. 238.

³⁶ Lupaș 1926-1927, p. 338.

celor două neamuri de domnitori cu familia Corvineștilor³⁷.

Despre drumul lui Ștefan-Stanciu Olahus în Transilvania s-a scris și se cunosc destul de multe date, deoarece există diverse acte care pot demonstra prezența lui în diverse funcții la Sibiu și la Orăștie. Prima mențiune documentară care a ajuns la noi, cea din anul 1495, l-a pomenit în socotelile orașului Sibiu. Aici, el s-a căsătorit cu Barbara Huszár, a cărei familie era înrudită cu două dintre cele mai bogate familii din Transilvania, familia Bogáthi și familia Gerendi³⁸. În anul 1504, Ștefan Olahus a fost numit jude regal al Orăștiei și *praefectus salinarum*. Se cunoaște acest detaliu, deoarece împotriva acestei numiri s-au ridicat scaunele săsești, crezând că privilegiile lor mai vechi vor fi șterse, dar regele Vladislav al II-lea le-a promis că noul *praefectus* nu se va atinge de ele. Ștefan a păstrat această funcție până în anul 1520, când, bătrân fiind, a fost înlocuit cu fiul său mai tânăr, Matei. Din testamentul lui Ștefan, redactat în 1522, s-a aflat că după moartea soției s-a recăsătorit cu o femeie dintr-o localitate numită Iodgia³⁹.

Alte informații referitoare la originea lui Olahus s-au găsit în corespondența sa cu alți doi prieteni ai săi. Levinus Ammonius îi trimitea lui Olahus, în anul 1533, o scrisoare în care îi lăuda, printre altele, calitățile și dorința de studiu, mai rar întâlnită la un om atât de nobil prin rang și autoritate:

*„Equidem velim mihi eam adesse eruditionem, ut studia promovere tua possim, quod voluptati mihi sit videre viros et dignitate et auctoritate praecellentes, amore bonarum litterarum ducti”*⁴⁰.

La vremea respectivă el nu putea vorbi decât de noblețea pe care Olahus o avea prin înrudirea cu domnitorii din Țara Românească.

Atunci când Petru Nannius i-a scris lui Olahus la 20 noiembrie 1537, despre lucrarea sa istorică *Atila*⁴¹, și-a exprimat dorința de a adăuga acesteia și relatările despre domniile lui Ioan de Hunedoara, Matia Corvin și a regilor Ungariei care au urmat:

*„Utinam Attilae temporibus tui Hunniadis et Mathiae et caeterorum usque ad hoc aeni adiungeres, ut qui cum summo ingenio pari eruditione singula loca descripsisti, cum dotibus suis etiam beroas omnes, quos illa terra produxit, describas”*⁴².

Probabil că nu este hazardat să presupunem că Nannius era la curent

³⁷ Bezdechi 1928-1930, p. 85.

³⁸ Tonk 1969, p. 17.

³⁹ Publicat în V. Bunyitai, E. Rapaics, I. Karácsonyi (ed.), *Monumenta ecclesiastica tempora innovatae in Hungaria religionis illustratia*, vol. I, Budapesta, 1902, p. 55-56. *Apud* Tonk 1969, p. 14.

⁴⁰ Ipolyi 1875, p. 397.

⁴¹ Partea a doua a lucrării *Hungaria* avea subtitlul *Atila*.

⁴² Ipolyi 1875, p. 610.

cu informațiile despre legăturile de rudenie ale umanistului cu familia lui Ioan de Hunedoara și cu domnitorii români, căci într-o altă scrisoare din 22 decembrie 1537 îi ura să ajungă nu printre primii la curtea împăratului, ci principe la propria curte, în virtutea originii sale nobile:

*„Atque utinam superi mea vota audirent, ut Olahum meum, vel potius omnium studiosiorum, non in aula caesaris inter primos, sed sua ipsius aula in auitis ditionibus principem haberem”*⁴³.

Atunci când se ivea ocazia, Olahus vorbea despre înrudirea lui cu domnitorii români de la sud de Carpați, fie cu familia Dăneștilor, fie cu cea a Drăculeștilor. De cele mai multe ori, Olahus a devenit imprecis în afirmațiile sale, care nu au putut fi puse de acord de cercetători cu datele furnizate de critica istorică despre genealogia domnilor Țării Românești. Cheia statutului său sunt bunicii paterni, *Manzilla* și Marina, două personaje a căror prezență istorică nu a fost încă dovedită pe baza unor surse independente. Tot ceea ce cunoștea Olahus, aflase, așa cum mărturisea la un moment dat, din relatările tatălui său sau ale altor persoane considerate de el de încredere⁴⁴ și ar fi trebuit să fie mai precise. Deoarece plecase de la o vârstă timpurie din familia sa, este posibil ca aceste confuzii să se fi datorat uitării, cum singur lasă de înțeles. De exemplu, în scrisoarea lui către Scepperus, vorbind despre legăturile de rudenie cu domnitorii români, Olahus invoca posibile erori de memorie, *si bene memini*⁴⁵. Ambiguitățile din scrierile sale sugerează că nu avea informații precise despre genealogia celor două familii domnești și nici despre rudele tatălui său. El s-a considerat înrudit cu familiile domnitoare muntene, dar lipsa unor informații genealogice clare l-a determinat să oscileze între familia Dăneștilor și cea a Drăculeștilor și să-i confunde pe urmașii celor două ramuri.

Dacă într-adevăr a existat o legătură de rudenie între familia tatălui său și una dintre cele două ramuri, aceasta rămâne încă dificil de demonstrat în absența altor dovezi. De asemenea, contează destul de puțin cu care dintre ele invoca Olahus că se înrudea, în condițiile în care fiecare avea aceleași drepturi la domnie.

On Nicolaus Olahus' Origins (1493-1568)

(Abstract)

This article tackles the questions regarding the Romanian origin of Nicolaus Olahus. As it is known, the Humanist indicated in several of his writings that his father,

⁴³ *Ibidem*, p. 612.

⁴⁴ Olahus 2002, p. 86-87.

⁴⁵ Ipolyi 1875, p. 611.

Stoian/Stephanus Olahus originated in the principality of Wallachia and was forced to seek refuge in the Kingdom of Hungary because of the hostility of prince *Dragula* (Vlad Dracul or Vlad the Impaler) against his family. Olahus claimed that his grandfather was a certain Manzilla of Argeș, who married Marina, the sister of John Hunyadi, the voivode of Transylvania. In this way he could claim that he was related not only with the ruling dynasty of Wallachia, but also with the Hunyadi family, namely with King Mathias Corvinus. Although he did not offer details, he said that his paternal uncle, Stanciul, was murdered by prince *Dragula*, who attempted to annihilate the Dan branch of the Basarab family. Thus, one could conclude that he thought that Manzilla of Argeș, belonged to that branch. However, in other letters and writings, Olahus claimed also to be related to rulers of Wallachia, whom he assigned mistakenly to the other branch. In case of Mihnea the Evil (1508-09), who was murdered in Sibiu under the eyes of his father, Stephen Olahus, he said that he belonged to Dan branch of the Basarab dynasty, saying that he was brother of Manzilla of Argeș, while in reality he was a son of Vlad the Impaler. Also, in case of Prince Radu Paisie (1535-45) he mentioned him as a paternal cousin, in reality a son of Radu the Great. The study analyzed these bits of genealogical information compared to the conclusions of historical research as concerns the genealogy of the Wallachian ruling dynasty. Some of Olahus' genealogical information, such as the existence of Manzilla of Argeș and Marina Hunyadi, cannot be confirmed from other independent sources. His confusions regarding the two branches of the Basarab, namely that of Dan and Dracula, and the errors regarding the genealogies could be explained by lack of precision of the information that he received from his father.

Abrevieri bibliografice

- Albu 1969 - Corneliu Albu, *Temeiurile acordării unui nou titlu de noblete lui Nicolaus Olahus*, în RM, 6, 1969, p. 235-238.
- Albu 1974 - Corneliu Albu, *Corespondență cu umaniști batavi și flamanzi*, cuvânt înainte, antologie, note și bibliografie Corneliu Albu, traducere Maria Capoianu, București, 1974.
- Bezdechi 1928-1930 - Ștefan Bezdechi, *Familia lui Nicolae Olahus*, în AIIN, V, 1928-1930, p. 63-86.
- Drăgan 2000 - Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440-1514*, București, 2000.
- Documente 1956 - *Documente privind Istoria României*, vol. I, *Introducere*, București, 1956, p. 485-496.
- Ipolyi 1875 - Arnold Ipolyi (ed.), *Oláh Miklós Levelezése în Monumenta Hungariae Historica*, seria *Diplomataria*, vol. XXV, Budapesta, 1875.
- Kubini 1994 - András Kubini, *Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosbázi Sárkány Ambrus*, în *Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára. Tanulmányok*, Veszprém, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1994, p. 263-291.
- Lupaș 1926-1927 - Ioan Lupaș, *Doi umaniști români în secolul al XVI-lea*, în AIIN, IV, 1926-1927, p. 336-353.
- Olahus 2002 - Nicolaus Olahus, *Ungaria. Atila*, cuvânt înainte, note Gyöngyvér Antal, Iași, 2002.
- Popescu 1989 - Petru Demetru Popescu, *Basarabii*, București, 1989.

Cornelia Popa-Gorjanu

- Sacerdoțeanu 1968 - Aurelian Sacerdoțeanu, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olab*, în RM, 1, 1968, p. 5-16.
- Tonk 1969 - Alexandru Tonk, *Diplomele de înnobilitare ale lui Nicolaus Olahus*, în RA, 1, 1969, p. 13-31.

Cuvinte-cheie: Nicolaus Olahus, genealogie, rudenie, Manzilla, Dragula, Marina, înnobilitare.

Keywords: Nicolaus Olahus, genealogy, kinship, Manzilla, Dragula, Marina, ennoblement.

LISTA ABREVIERILOR

AAC	- Acta Archaeologica Carpathica. Cracovia.
ABR	- Arbeitsberichte zur Bodendenkmalpflege in Brandenburg. Calau.
Acta	- Acta (Siculica). Muzeul Național Secuiesc. Sfântu Gheorghe.
ActaAA	- Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae. Eszterházy Károly Főiskola. Eger.
ActaArch	- Acta Archaeologica. Copenhagen.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaH	- Acta Hargitensia. Hargita Megye Múzeumainak Évkönyve. Miercurea Ciuc.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művész-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AIIA	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIGB	- Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu.
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj (Sibiu).
AJA	- American Journal of Archaeology. New York.
AK	- Archäologisches Korrespondenzblatt. Main.
Altertum	- Das Altertum. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin.
Aluta	- Aluta (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Iași.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Banatului. Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
AnUBI	- Analele Universității din București - Istorie. Universitatea din București. București.
AnUCIPI	- Analele Universității „C. I. Parhon”, seria Științe Sociale. Istorie. Universitatea din București. București (din 1964 Analele Universității din București - Istorie).
Aquileia Nostra	- Aquileia Nostra. Bollettino dell'Associazione Nazionale per Aquileia. Milan & Aquileia.
ARCHEA	- Archéologie du cimetière chrétien. Actes du 2 colloque ARCHEA, Orléans 29 Septembre-1 ^{er} Octobre 1994.

	Supplément à la Revue Archéologique du Centre de la France 11. Tours: FÉRACF.
Antiquity	- Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).
APA	- Acta Praehistorica et Archaeologica. Berlin.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia/Anuarul Muzeului Național al Unirii. Alba Iulia.
ArchAustr	- Archaeologia Austriaca. Viena.
Archeologické rozhledy	- Archeologické rozhledy. Praga.
ArchHung	- Archaeologica Hungaria. Budapest.
ArchKözl	- Archaeologiai Közlemények. Pesten (1859-1899).
Argo	- Argo.
ArhBas	- Arhivele Basarabiei. Chișinău (1929-1938).
ArhSom	- Arhiva Someșană. Arhiva Someșană. Revistă istorico-culturală. Năsăud (1924-1940).
Astra Salvensis	- Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
AT	- Ars Transilvaniae. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
AUA	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Alba Iulia.
AV	- Arheološki vestnik. Ljubljana.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
BAHC	- Bibliotheca Archaeologica et Historica Corvinensis. Hunedoara.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin. Reșița.
BA	- Biblioteca de arheologie. Muzeul Național de Istorie a României. București.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCȘS	- Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Alba Iulia.
BerRGK	- Berichte der Römisch-Germanischen Kommission. Roman-Germanic Commission. Frankfurt am Main.
BHAUT	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis. Timișoara.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara.
BIAUL	- Bulletin of the Institute of Archaeology. University of London.
Biserica și Școala	- Biserica și Școala - Foaie Bisericească-scolastică, literară și economică. Arad (1877-1948).
BM	- Bibliotheca Marmatia. Baia Mare.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.

Lista abrevierilor

BS	- Bibliotheca Septemcastrensis. Sibiu.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
BUFM	- Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas.
Bună Vestire	- Bună Vestire. Organ de zidire creștină. Roma.
BV	- Bayerische Vorgeschichtsblätter. Kommission für bayerische Landesgeschichte.
CAANT	- Cercetări arheologice în aria nord-tracă. Institutul Român de Tracologie. București.
CAn	- Current Anthropology. Chicago.
Carpica	- Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”. Bacău.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCDJ/CCBD	- Cultură și civilizație la Dunărea de Jos/Culture et civilisation au Bas Danube. Muzeul Dunării de Jos. Călărași.
CCRPM	- Cercetări de conservare și restaurare a patrimoniului muzeal. București.
Cele Trei Crișuri	- Cele Trei Crișuri. Fundația Cele Trei Crișuri. Oradea (1920-1944).
Chronica Valachica	- Chronica Valachica. Vezi Scripta Valachica.
Chronos	- Chronos. Revistă de istorie. Despărțământul ASTRA „Mihail Kogălniceanu” Iași. Iași.
Civilisations	- Civilisations. Revue international d'anthropologie et de sciences humaines. Institut de Sociologie de l'Université libre de Bruxelles. Bruxelles.
CLL	- Cercetări de limbă și literatură. Oradea.
CN	- Cercetări numismatice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
CommArchHung	- Communicationes Archaeologicae Hungariae, Magyar Némzeti Múzeum. Budapest.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
CSSZMÉ	- Csíki Székely Múzeum Évkönyve. Muzeul Secuiesc al Ciucului. Miercurea Ciuc.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj. Blaj.
Cultura poporului Dacia	- Cultura poporului. Cluj, București (1921-1930).
	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. București.
Danubius	- Danubius. Muzeul de Istorie Galați. Galați.
DavarLogos	- Davar Logos. Revista biblico-teologică de la Facultad de Teología de la Universidad Adventista del Plata.
DocMis	- Documenta Missionaria. Documenta Missionaria Hungariam et regionem sub ditone turcica existentem spectantia. Szegedi Hittudományi Főiskola. Szeged.

DolgCluj	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtarából. Kolosvár (Cluj).
DolgSzeged	- Dolgozatok. A. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből. Szeged.
Drobeta	- Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta Turnu-Severin.
EcHR	- The Economic History Review. Economic History Society (UK).
EHR	- The English Historical Review. University of Oxford. Oxford (UK).
EJA	- European Journal of Archaeology.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Cluj-Napoca.
Eurasia Antiqua	- Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens. Mainz am Rhein.
Familia Română	- Familia Română. Baia Mare.
FI	- File de istorie. Muzeul de Istorie Bistrița. Bistrița.
Flacăra sacră	- Flacăra sacră. Organ pentru propagarea creațiunii umane în România. București (1934-1942).
FoliaArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
Germania	- Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Main.
Glasul monahilor	- Glasul monahilor. București (1924-1946).
Hermannstädter Zeitung	- Hermannstädter Zeitung. Sibiu.
Hesperia	- Hesperia. American School of Classical Studies at Athens. Cambridge.
HistTeacher	- The History Teacher. Society for History Education; University of Notre Dame. History Teachers' Association. USA.
HJ	- The Historical Journal. Cambridge University. Cambridge (UK).
HU	- Historia Urbana. Institutul de Cercetări Socio-Umane. Sibiu.
IPSR	- International Political Science Review. Columbia University, USA & Australian National University.
IS	- International Security. Belfer Center for Science and International Affairs. Harvard University. Cambridge (Massachusetts).
InvArchRoumanie	- Inventaria Archaeologica Roumanie. București.
InvArchRumänien	- Inventaria Archeologica Rumänien. București.
IPH	- Inventarta Praehistorica Hungariae. Budapest.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
JAA	- Journal of Anthropological Archaeology.
Jahresbericht	- Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main. Frankfurt am Main.
JAMÉ	- A Nyiregyházi Jóna András Múzeum Évkönyve. Nyiregyháza.
JAR	- Journal of Archaeological Research. New York.
JAS	- Journal of Archaeological Science. Academic Press. United States.
J. Biogeogr.	- Journal of Biogeography. London.

Lista abrevierilor

JCH	- Journal of Contemporary History. Sage Publications, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC.
JFA	- Journal of Field Archaeology. Boston University.
JMH	- The Journal of Modern History. University of Chicago. Chicago.
JOML	- Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines für Landeskunde. Linz.
JPS	- The Journal of Peasant Studies. Critical Perspectives on Rural Politics and Development.
JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
JRS	- The Journal of Roman Studies. London.
JSRI	- Journal of the Study of Religious & Ideologies. Societatea Academică de Cercetare a Religiiilor și Ideologiilor. Cluj-Napoca.
JWP	- Journal of World Prehistory. New York.
KVSL	- Korrespondenzblatt des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt [Sibiu].
Laborativ Arkeologi	- Laborativ Arkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet. Stockholm.
Latomus	- Latomus. Revue d'études latines. Bruxelles.
Litua	- Litua. Muzeul Județean „Alexandru Ștefulescu” Gorj. Târgu-Jiu.
LȘ	- Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.
Magyar városok	- Magyar városok és vármegyék monográfiája. Budapest.
MAGW	- Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien (1912-1941).
Man	- Man. Man. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
Marmatia	- Marmatia. Muzeul Județean Maramureș. Baia Mare.
MCA	- Materiale și cercetări arheologice. București.
Mecklenburgische	- Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MittAnthrGesWien	- Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Hrsg. von der Anthropologischen Gesellschaft in Wien.
Mitteilungen	- Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museums. Sibiu.
ΜΩΜΟΣ	- ΜΩΜΟΣ. Őskoros Kutatók Összejövetelének konferenciakötete.
MonHistBp	- “Est tu scholaris” Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára. Monumenta Historica Budapestinensia. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest.
MT	- Magyar Törvénytár, Corpus Juris Hungarici. Budapest [Ungarische Gesetze].
MTCN	- Magyarország tiszti cím- és névtára. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
NAFD	- Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen.
Nature	- Nature. London.

- OH VI** - Opuscula Hungarica VI. Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest.
- OJA** - Oxford Journal of Archaeology, Blackwell Publishing Inc. United Kingdom.
- Ősrégészeti levelek** - Ősrégészeti levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
- PA** - Patrimonium Apulense. Alba Iulia.
- PamArch** - Památky archeologické. Praga.
- PAS** - Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
- PBF** - Prähistorische Bronzefunde. München.
- Peuce** - Peuce. Studii și comunicări de istorie veche, arheologie și numismatică. Tulcea.
- Potaissa** - Potaissa. Studii și comunicări. Turda.
- PPS** - Proceedings of the Prehistoric Society. Cambridge-London.
- Programm Mühlbach** - Programm des evaghelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeș).
- PZ** - Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
- QR** - Quaternary Research. University of Washington.
- QSR** - Quaternary Science Reviews. The International Multidisciplinary Research and Review Journal.
- RA** - Revista Arhivelor. București.
- Rațiunea** - Rațiunea. Organ al „Asociației științifice de educație pozitivă” București. București (1911-1914).
- RB** - Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
- RC** - Revista Catolică. București (1912-1916).
- Realitatea ilustrată** - Realitatea ilustrată. Cluj, București (1927-1946).
- REN** - Revue des études napoléoniennes. Paris, France: Libraries Felix Alcan (1912-1924).
- Renașterea** - Renașterea. Organul oficial al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului și Clujului. Cluj.
- Revista din Iași** - Revista din Iași. Iași.
- Revista istorică** - Revista istorică: dări de seamă, documente și notițe. București (1915-1943).
- RHSEE** - Revue historique du sud-est européen. Institut d’Histoire Universelle „N. Iorga”. București (1925-1941).
- RHMC** - Revue d’histoire moderne et contemporaine. Berlin. Paris.
- RI** - Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). București.
- RIR** - Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională - Universitatea București. București (1931-1947).
- RM** - Revista muzeelor. București.
- RREI** - Revue Roumaine d’Etudes Internationales. București.
- RRH** - Revue roumaine d’histoire. București.
- RRHA** - Revue Roumaine d’Histoire de l’Art, série Beaux-Arts. Academia Română. București
- Sargetia** - Sargetia. Buletinul Muzeului Județului Hunedoara (Acta Musei Devensis). Deva.
- SAA** - Studia Antiqua et Archaeologica. Institutul de Arheologie Iași. Iași.

Lista abrevierilor

SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice din România. București.
SCIA	- Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică. București.
SCICPR	- Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România. Sibiu.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
SCN	- Studii și cercetări de numismatică. Institutul de Arheologie București.
Scripta Valachica	- Scripta Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii. Târgoviște.
SDT	- Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt. Sibiu.
Societatea de mâine	- Societatea de mâine. Revistă săptămânală pentru probleme sociale și economice. Cluj (1924-1945).
SMIM	- Studii și Materiale de Istorie Medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”. București.
Social Forces	- Social Forces. Department of Sociology at the University of North Carolina.
SSK	- Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Köln. Wien.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
StComCaransebeș	- Studii și comunicări. Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală. Caransebeș.
StComSibiu	- Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare. Satu Mare.
StRI	Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică)
StudArch	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
Studia	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Series Geologia-Geografia. Cluj-Napoca.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu. Sibiu.
SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
SzMMÉ	- A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Tibiscum	- Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie. Muzeul Regimentului Grăniceresc din Caransebeș. Caransebeș.
Tisicum	- Tisicum. A Jasz-Nagykun-Szolnok megyei muzeumok evkonye. Szolnok.
TR	- Transylvanian Review. Centrul de Studii Transilvane. Cluj-Napoca.
Trans.AmPhilos.Soc.	- Transactions of the American Philosophical Society. Philadelphia.

Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Tribuna	- Tribuna. Arad (1911-1912).
Történelmi Szemle	- Történelmi Szemle. Magyar Tudományos Akadémia. Történettudományi intézet. Budapest.
TT	- Történelmi Tár. Magyar Történelmi Társulat. Budapest.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	- Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov. Brașov.
Ungarische Jahrbücher	- Ungarische Jahrbücher. Berlin.
Unirea poporului	- Unirea poporului. Blaj (1919-1948).
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
VAH	- Varia Archaeologica Hungarica. Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete. Budapest.
Vjesnik	- Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb.
VKT	- Várak. Kastélyok, Templomok. Történelmi és örökségturisztikai online magazin.
WorldArch	- World Archaeology. London.
WPZ	- Wiener Prähistorische Zeitschrift. Selbstverlag der Wiener Prähistorischen Gesellschaft. Wien.
Zalai Múzeum	- Zalai Múzeum. Zalaegerszeg.
Zborník SNM	- Zborník Slovenského Národného Múzea. Bratislava.
ZfA	- Zeitschrift für Archäologie. Berlin.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Studia Archaeologica. Muzeul Județean. Arad.